

Fritt Folk 2
Aftenposten 2

15 12. 2

Litteratur.

Anmeldt av professor dr. Herman Harris Aall.

Dr. Jørgen Quisling: Filosofi. Det antropokosmiske system. Eget forlag.

F. Balg: Quo vadis Amerika? Gunnar Stenersens Forlag.

De to bøker har sikkert vært anmeldt, men publikum bør atter, no da det er årets særlige lesetid, være oppmerksom på, at de betyr en mere enn vanlig berikelse.

Vårt folk har visst mange gode diktiske og andre slags begavelser, men de har bare ytet liten hjelp til den utvidelse av åndslivet, som filosofi betyr. Vi har Holberg og noen spredte tilsprang fra andre, mest visstnok i filosofiens historie, også noen interessante tanker av dr. Aars, undersøkelser av dr. med. R. Vogt og flere. Noen større selvstendig syntese av livets problemer, som de Danmarks Kierkegaard eller Sveriges Boström forsøkte, har Norge ikke brakt fram. Men det er en mangel i vårt åndsliv og har merket det. Representantene for åndsliv her oppe har i utpreget grad vært dogmatisk preget, — enten det gjaldt teologi eller alminnelig tenkning eller vitenskapelig underbygde livssyn, har de mest vært formidlere av resultater, som forelå ute i den store verden, og skaffet folket en del kunnskaper om hva det forelå der ute. Men det er stor forskjell på kunnskaper og innsikt. Man kan nå fra legmannsstadiet til seminaristutdannelse gjennom kunnskaper og likevel vedbli å være like åndsfattig og gå omkring med lånte livssyn. I moral, rettsvesen, sosiale forhold og politi har vårt folk litt for meget hatt husmannsstemplets oppatthet av, hva de store andre folk mente, og stanset ved det. Slik ble den ene ideologi etter den andre overtatt her så temmelig naivt, som for ikke lenge siden psykoanalysen med dens erotiske betend-

het. Men legmannen så vel som kunnskaps-«bokholderen» stanser ved virkningene, fagmannen speider etter årsakene. Et bedrøvelig og skjebnesvangert eksempel på den lov vi har i den politiske opinion her oppe: Det var i årene forut for «niende april» en håpløs kamp å vekke folket til å se, hvor hen vår politikk måtte lede. Neppe mange prosent av vårt folk har spurt seg selv, om den politikk vi førte under verdenskrigen eller som medlem av Versaillesmaktens krigsallianse under skiltet Folkeforbundet, eller ved vårt Nobel-institutt, eller med en kommunistregjering, eller vår folkerettslig forbyrteriske flåtepolitikk, — kanskje kunde være årsak til begivenhetene 9. april.

Ved slike praktiske spørsmål fra livet kommer det fram, hvor viktig selvstendig iakttagelse, selvstendig vurdering, selvstendig tenkning er. Altså et sinn som er øvet i å se problemene og å skifte oppfatning under redelig streben etter å erkjenne sannhet. Men dette er hva filosofisk skolerung skal øve en opp til. Det er selve karakterenes og tenkemåtenes innstilling til livets problemer som gjennomgår en omvendelse ved den filosofiske dannelse. Det er derfor så viktig at mennesker, som særlig søker en mening for sitt liv, nytter leilighetene til å åpne sine vinduer ut mot de større horisonter som filosofi over tilværelsens problemer gir utsyn til.

Jørgen Quislings bok åpner vinduene. Den er, så vidt jeg kan bedømme det, kanskje det betydeligste filosofiske verk, som har passert norsk trykkeri. Verket, som er kommet ut både på norsk og tysk, har det fortrin sammenliknet med de fleste andre filosofiske arbeider her, å være utarbeidet av en som har naturvitenskapsmannens forutsetninger, — fram for alt nøye kjennskap til det fysiologiske grunnlag for de psykologi-

ske problemer foruten oversikt over disse psykologiske problemer selv. Det vilde være kompromitterende for norsk kultur, om den filosofiske begivenhet, som et så omfattende og dyptgående filosofisk verk betyr, ikke får bred plass i vårt folks leseverden. Men det er vel så, at selv de største trær begynner som frø. Forhåpentlig blir spiretiden ikke stanset ved at frøet er falt i altfor steinet grunn i Norge.

F. Balg: Quo vadis Amerika?

Fra Dr. Quislings filosofiske verk til F. Balgs verdenspolitiske er det ideologisk i en viss henseende ikke noen uoverstigelig kløft: Spørsmålet hvor Amerikas politikk fører hen, er en stevning til dens styre om å gjøre rede for det livssyn, som har ledet denne politikk, hvis følger vedkommer hele verden. Det er atter et utsyn over de største problemer for menneskene, stilt fram i en utredning av den politikk som den geologisk sett heldigste stormakt i verden, «God's own Country», fører. Det er en overordentlig opplysende utredning forfatteren gir her av praktiske anliggender i verdenspolitikk, de beveggrunner som er drivkrefter for folkenes skjebner, representert ved førende personligheter og kretser. USA har for Europa gjennom noen århundrer spilt rollen dels som tilfluktsland for europeiske nybrottsmenn, hvis heimlands økonomi ble for trang, dels for religiøse og sosiale bevegelser, som ikke fikk lov i sine heimland, lenge også som frivillig deportasjonssted for personer, som hadde gjort seg umulig i Europa og søkte skjul for flekkete navn på de store vidder derover. Ikke minst ble landet et Eldorado for eventyrere og gangsternaturer, så vel dem i salongpassende former innenfor rettsordenens tøyelige rammer som for jungelnaturer med yrkesplaner utenfor lovens ramme, men innenfor velordnede gangsterbander. — Det er en historisk kjensgjerning, verd å merke seg, at USA har kunnet ta opp og éne millioner av mennesker fra alle slike nasjoner, ulike raser, ulike samfunnslag, og smelte dem sammen til en slags énhet, en «overstat» for De

Forente Stater. De geografiske avslutthet på den ene side og landets store rommelighet på den annen, har naturligvis virket med til å gjøre dette mulig. Men det er sannsynlig, at også selve systemet har vært en viktig faktor til, at USA er blitt denne «Melting pot» for verdens nasjoner og således utgjort et slags laboratorie-forsøk for det verdenssamfunn av alle nasjoner og raser, som en gang i framtiden må ventes. Kjennskap til USA har allerede derfor interesse for personer, som overhodet lever med i tidens politiske problemer, — helt bortsett fra den samfølelse en nordmann kan ha med sine frender derover.

Forfatterens bok er en overlegen kjenners utredning av forholdene. Han tumler sine emner med den særegne letthet, bare den evner, som er så fortlølig med sakene at han ikke selv husker på den side av oppgaven, mens han sender lyskasterblink over verdenspolitikens store spørsmål. Det kan ikke være tvil om, at han har eller har hatt sterke personlige tilknytninger til de kretser, hvis interesser har bestemte betydning for verdens økonomiske, finansielle og dermed politiske skjebne under denne liberalismens og kapitalismens periode. Det er mulig, at disse tilknytninger kan forklare flere av bokens uttalelser, som jeg ikke kan være enig i. Det er ikke sjelden et preg over både forfatterens stil og hans stilling til spørsmålene, som gir inntrykk av en ganske raffinert kunstners kjølige syn på denne verdens tragikomiske jammerlighet og nederdrekthet. Men så bryter det andre steder fram en følelsens kraft av dyp moralsk karakter. Publikums anliggender er no en gang et spill av livets egne, og det vilde lede på villspor, hvis man ikke tålte å se annet holdt fram enn det, man selv holder for riktig, også om man har retten på sin side. Man tar ikke skade på sin sjel ved å gjøre seg kjent med, at drømmens paradisi ligger svært langt borte, at denne verden, også «God's own Country», følger andre lover, at også alle framstillinger om denne verden selv er merket av dens skrøpeligheter, selv når de gir store verdier.

102994